

Wojciech Kisiała

Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu
e-mail: wojciech.kisiala@ue.poznan.pl

WPLYW UTRATY STATUSU OŚRODKA WOJEWÓDZKIEGO NA ROZWÓJ MIAST

THE INFLUENCE OF THE LOSS OF THE STATE OF A PROVINCIAL CAPITAL ON THE DEVELOPMENT OF CITIES

DOI: 10.15611/pn.2017.477.11

JEL Classification: O18, R11, C38

Streszczenie: Celem artykułu jest porównanie stanu i dynamiki rozwoju 49 polskich miast – byłych i aktualnych stolic wojewódzkich – prowadzące do określenia zróżnicowania oraz zmian ich kondycji gospodarczej, sytuacji demograficznej oraz zainwestowania infrastrukturalnego. W postępowaniu badawczym wykorzystano metodę odległości od wzorca umożliwiającą wielowymiarową analizę porównawczą na podstawie zmiennych syntetycznych. Wyniki badań wskazują, że były miasta wojewódzkie znajdują się w gorszej sytuacji rozwojowej w stosunku do miast, które w wyniku reformy samorządowej z 1999 roku zachowały status ośrodka wojewódzkiego.

Słowa kluczowe: miasta wojewódzkie, miasta postwojewódzkie, status wojewódzki, funkcje administracyjne, rozwój miast, wskaźnik syntetyczny, metoda odległości od wzorca, Polska.

Summary: The aim of this paper is a comparative analysis of the state and dynamics of development of 49 Polish cities – former and present provincial capitals – leading to the identification of their diversity and changes in their economic condition, demographic situation and infrastructural investment. In the research procedure, the taxonomic measure of development was applied, which makes it possible to conduct a multidimensional comparative analysis on the basis of synthetic variables. The research results show that former provincial capitals are much less developed than the cities that preserved the status of the capital after the local and regional government reform of 1999.

Keywords: provincial cities, post-provincial cities, provincial status, administrative functions, development of cities, synthetic indicator, method of distance from standard, Poland.

1. Wstęp

W literaturze panuje powszechne przekonanie, że funkcje administracyjne mają charakter miastotwórczy, decydują o pozycji miasta w hierarchii sieci osadniczej oraz w znaczący sposób wpływają na rozwój społeczno-gospodarczy miast. Występowanie w mieście funkcji administracyjnych o zasięgu ponadlokalnym (wojewódzkim) może wywoływać efekt mnożnikowy obejmujący inne elementy gospodarki miejskiej i tym samym być podstawą dalszego rozwoju poszczególnych ośrodków.

Wprowadzona w 1999 roku nowa struktura administracyjna Polski, zakładająca podział kraju na 16 województw, miała wpływ na losy rozwojowe miast polskich. Przyjmuje się hipotezę, że z jednej strony faworyzuje ona rozwój dużych miast i regionalnych ośrodków stołecznych, z drugiej powoduje stagnację lub inne problemy rozwojowe miast, które utraciły funkcje wojewódzkie.

Podobną prawidłowość obserwowano w końcowych dekadach XX wieku, badając efekty reformy administracyjnej z 1975 roku, kiedy to powiększono liczbę województw z 17 do 49 oraz zniesiono powiatowy szczebel podziału terytorialnego kraju. Awans 32 miast do rangi stolicy województwa wpłynął na ich dynamiczny rozwój demograficzny i społeczno-ekonomiczny. Równocześnie zjawiska kryzysowe dotyczyły miasta zdegradowane w hierarchii administracyjnej, które po utracie funkcji powiatowych nie otrzymały ani nie były w stanie samodzielnie wykształcić ekwiwalentnych sił rozwojowych w postaci innych funkcji [Bagiński 1988; Zagożdżon 1988; Kaczmarek 1996; Liszewski, Maik 2000].

Obecnie, ponad 15 lat od wprowadzenia nowego podziału administracyjnego, znacznie ograniczającego liczbę województw, istotne z poznawczego, ale i praktycznego punktu widzenia wydaje się pytanie, postawione wcześniej przez Komorowskiego [2012], czy utrata prestiżowej funkcji administracyjnej, jaką jest stołeczność wojewódzka, wpłynęła na kondycję rozwojową ośrodków wojewódzkich sprzed 1999 roku? W związku z tym za cel artykułu przyjęto porównanie stanu i dynamiki rozwoju 49 polskich miast – byłych i aktualnych stolic wojewódzkich – prowadzące do określenia zróżnicowania oraz zmian ich kondycji gospodarczej, sytuacji demograficznej oraz zainwestowania infrastrukturalnego.

W postępowaniu badawczym wykorzystano metodę odległości od wzorca umożliwiającą wielowymiarową analizę porównawczą na podstawie zmiennych syntetycznych. W analizie poziomu rozwoju miast wykorzystano dane za 1999 oraz 2015 rok, natomiast dynamikę badanych zmiennych określono dla lat 1999-2015.

O ile kwestie związane z reformą administracyjną Polski z 1999 roku oraz rolą funkcji administracyjnych w rozwoju miast często stanowiły przedmiot zainteresowania naukowego, o tyle tematyka skutków utraty rangi ośrodka wojewódzkiego poruszana była w literaturze znacznie rzadziej. Badaniem funkcjonowania i rozwoju byłych miast wojewódzkich zajmowali się: Dziemianowicz [2000], Wilk [2004], Sokołowski [2006; 2011], Łukomska [2011], Komorowski [2012], Krysiński [2013; 2015], Szymańska [2015], Kurniewicz i Swianiewicz [2016].

2. Rola funkcji administracyjnych rangi wojewódzkiej w rozwoju miast

Historyczne znaczenie funkcji administracyjnych w rozwoju miast oraz współczesny dorobek badawczy w tym zakresie upowszechniły przekonanie, że lokalizacja instytucji władzy i zarządzania w istotny sposób wpływa na koncentrację ludności i przyciąganie kolejnych działalności miejskich [Dascher 2000].

Liszewski [1992, s. 250] definiuje funkcje administracyjne jako „występowanie i wszelką działalność urzędów, organizacji i instytucji kierujących i zarządzających życiem politycznym, społecznym i gospodarczym, które określają rangę zewnętrzną miasta, jak również umożliwiają dobrą organizację wewnątrz jednostki osadniczej”. Rola tych funkcji wynika z możliwości decydowania w sferze społecznej i gospodarczej. Szymańska [2013, s. 237] dodaje, że rola funkcji administracyjnej zależy od hierarchicznego poziomu administrowanego obszaru. Jednak bez względu na szczebel hierarchiczny, każde „miasto, które jest siedzibą władz administracyjno-politycznych, jest w uprzywilejowanej pozycji, ponieważ nie musi walczyć o wpływy, zasięgi oddziaływać z innymi miastami”.

Teza ta obecna jest już w christallerowskiej teorii ośrodków centralnych, zgodnie z którą instytucje administracji należą do tzw. dóbr centralnych. Jako dobra centralne wyznaczają zasięg administracyjno-politycznego oddziaływania ośrodków miejskich oraz określają ich pozycję w hierarchicznej strukturze układu osadniczego, por. [Preston 1992; Sokołowski 2006; Suliborski 2012]. Rolę funkcji administracyjnych, szczególnie wyższych poziomów hierarchicznych, można również rozpatrywać przez pryzmat teorii bazy ekonomicznej. Ze względu na ich ponadlokalny wymiar należy je zaliczyć do egzogenicznego składnika gospodarki miejskiej. Stanowią one zatem element bazy ekonomicznej, co oznacza, że wpływają na pozycję miasta wobec otoczenia, a także warunkują jego potencjał rozwojowy, por. [Kaczmarek 1996; Liszewski, Maik 2000]. Wreszcie, wpływ funkcji administracyjnych na rozwój gospodarczy miast tłumaczony jest na gruncie teorii biegunów wzrostu. Późniejsze modyfikacje koncepcji Perroux do jednostek motorycznych polaryzujących przestrzeń i dynamizujących procesy rozwojowe zaliczały m.in. centra administracji i zarządzania, por. [Parysek 2001; Błażek, Uhlir 2011].

W polskich warunkach szczególne znaczenie przypisywane jest regionalnym funkcjom administracyjnym miast wojewódzkich. Obecność w mieście terenowych organów i agend administracji rządowej oraz instytucji samorządu terytorialnego szczebla wojewódzkiego może przekładać się na wymierne korzyści dla gospodarki miasta i przywileje dla jego mieszkańców. Wśród potencjalnych preferencji najczęściej wskazuje się ułatwiony dostęp do zasobów rozwojowych, w tym tych będących w dyspozycji instytucji rządowych. Przekonanie o większych możliwościach ośrodków wojewódzkich w zakresie pozyskiwania środków finansowych i rzeczowych na realizację inwestycji zaspokajających potrzeby mieszkańców ma swoje korzenie w scentralizowanym systemie planowania gospodarczego sprzed 1989 roku. Doświad-

czenia płynące z okresu po reformie administracyjnej z 1975 roku wskazują, że do głównych beneficjentów polityki inwestycyjnej szczebla krajowego i regionalnego należało 49 ówczesnych miast wojewódzkich. I choć po transformacji ustrojowej i administracyjnej lat 90. XX wieku rola instytucji wojewódzkich została ograniczona na rzecz samorządów szczebla lokalnego, to wciąż występują instrumenty prorozwojowe i środki finansowe, o których dystrybucji decyduje administracja wojewódzka, która może faworyzować ośrodki stołeczne [Sokołowski 2006; Krysiński 2013; 2015].

Wojewódzki aparat administracyjny realizuje ustawowe zadania i posiada zakres kompetencji właściwy instancji wyższej w stosunku do szczebla lokalnego. W związku z tym ranga wojewódzka może wpływać na atrakcyjność inwestycyjną oraz stanowić czynnik rozwoju miast. Instytucje szczebla wojewódzkiego tworzą miejsca pracy, poprawiając sytuację na lokalnych rynkach pracy. Funkcjonowanie administracji wojewódzkiej w mieście sprawia, że staje się ono regionalnym ośrodkiem decyzyjnym. Z punktu widzenia potencjalnych inwestorów jakość i dostępność obsługi administracyjnej, w tym zakres polityczno-administracyjnych uprawnień instytucji zlokalizowanych w mieście, jest ważnym czynnikiem przyciągającym i ułatwiającym prowadzenie działalności gospodarczych. Stołeczność wojewódzka ma ponadto znaczenie symboliczne, a w powszechnym odbiorze społecznym miasta wojewódzkie cechuje prestiżowy charakter [Krysiński 2013; Kurniewicz i Swianiewicz 2016].

3. Metoda odległości od wzorca w analizie porównawczej bazującej na zmiennych syntetycznych

W postępowaniu badawczym zmierzającym do wykazania wpływu utraty statusu ośrodka wojewódzkiego na rozwój miast wykorzystano metodę odległości od wzorca, opisaną w pracy Hellwiga [1968]. Metoda ta umożliwia wielowymiarową analizę porównawczą na podstawie zmiennych syntetycznych. Miarę syntetyczną odległości od wzorca (s_i) obliczono według następujących formuł:

$$s_i = 1 - \frac{d_{i0}}{d_0}, \text{ gdzie } d_{i0} = \sqrt{\sum_{j=1}^m (z_{ij} - z_{0j})^2},$$

z_{ij} – standaryzowana wartość cechy j (przekształconej w stymulantę) dla obiektu i ,
 z_{0j} – standaryzowana wartość cechy j dla obiektu wzorcowego ($z_{0j} = \max_i \{z_{ij}\}$),

$$d_0 = \bar{d}_0 + 2 \times S(d_0) = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n d_{i0} + 2 \times \sqrt{\frac{1}{n} \sum_{i=1}^n (d_{i0} - \bar{d}_0)^2}.$$

Zgodnie z powyższymi wzorami, w pierwszej kolejności przeprowadzono procedurę standaryzacji wartości zmiennych wejściowych (x_{ij}) w oparciu o średnią arytmetyczną i odchylenie standardowe.

metryczną \bar{x}_j i odchylenie standardowe $S(x_j)$. Standaryzując zmienne, dokonano równocześnie ich stymulacji za pomocą formuły:

$$z_{ij} = \begin{cases} \frac{x_{ij} - \bar{x}_j}{S(x_j)} & \text{dla stymulant} \\ -\frac{x_{ij} - \bar{x}_j}{S(x_j)} & \text{dla destymulant} \end{cases}$$

W dalszej kolejności dla każdej j -tej zmiennej zidentyfikowano obiekt wzorcowy, czyli miasto o największej wartości standaryzowanej zmiennej (z_{0j}). Następnie obliczono odległość euklidesową (d_{i0}) każdego obiektu (i -tego miasta) od obiektu wzorcowego (miasta $i = 0$ dla poszczególnych j -tych zmiennych). Ostateczną miarę syntetyczną dla każdego miasta (s_i) wyznaczono, dzieląc odległości d_{i0} przez średnią odległość d_{i0} powiększoną o dwa odchylenia standardowe odległości d_{i0} i odejmując otrzymany iloraz od jedności.

Uzyskana zmienna syntetyczna ma charakter stymulujący, co oznacza, że im wyższe przyjmuje wartości, tym dane miasto jest bardziej podobne do wzorca. W przypadku obiektów znacząco odstających od reszty (w tym od obiektu wzorcowego) miara s_i może przyjmować wartości ujemne. Natomiast maksymalną wartość (równą 1) s_i osiąga, gdy ten sam obiekt jest wzorcem w ramach wszystkich przyjętych do badania zmiennych wejściowych, por. [Panek, Zwierzchowski 2013].

4. Wykorzystane dane oraz zastosowana procedura badawcza

We wszystkich wielowymiarowych analizach porównawczych kluczowe znaczenie dla uzyskiwanych wyników ma dobór cech opisujących złożoność badanych zjawisk. W przypadku charakteryzowania poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego można wykorzystać gotowe agregaty ekonomiczne (takie jak np. PKB) albo skonstruować wskaźniki syntetyczne bazujące na specjalnie w tym celu wyselekcjonowanych zmiennych diagnostycznych (mierzalnych cechach społeczno-gospodarczych badanych jednostek).

W niniejszej pracy, z uwagi na brak w statystyce publicznej mierników agregatowych, udostępnianych na szczeblu lokalnym (gminnym), samodzielnie dobrano zestaw zmiennych opisujących różne wymiary zróżnicowań poziomu rozwoju miast. Istotnym ograniczeniem w doborze zmiennych była niekompletność danych statystycznych – sytuacja ta dotyczyła zarówno szeregów czasowych (pozyskiwane były dane z lat 1999-2015), jak i przestrzennych (trzy miasta¹ z badanego zbioru byłych i aktualnych stolic województw nie posiadały statusu powiatu, co uniemożliwiało

¹ Do byłych miast wojewódzkich niemających praw powiatu należą Ciechanów, Piła i Sieradz. Dodatkowo w latach 2003-2012 do tej grupy należał Wałbrzych.

wykorzystanie danych agregowanych najniżej na powiatowym szczeblu podziału terytorialnego – NTS4).

W celach analitycznych wyróżniono trzy kategorie, które uznano za wyznaczniki i determinanty rozwoju: gospodarka lokalna, sytuacja demograficzna oraz zainwestowanie infrastrukturalne. W ramach każdej kategorii dobrano zestaw potencjalnych wskaźników, a więc takich, które na początku badań zostały przyjęte warunkowo, a o ich ostatecznej akceptacji bądź odrzuceniu decydowały kryteria statystyczne i formalne doboru zmiennych diagnostycznych, opisane m.in. w pracach Paryska i Wojtasiewicz [1979], Grabińskiego [1991] oraz Panka i Zwierzchowskiego [2013]. Po redukcji pierwotnego zbioru zmiennych, przeprowadzonej m.in. w celu eliminacji problemów słabej dyskryminacji obiektów (miast) i wysokiego stopnia skorelowania cech (zmiennych), finalnie pozostały następujące wskaźniki:

- gospodarka lokalna: (1) dochody własne budżetów gmin i miast na prawach powiatu *per capita*; (2) wskaźnik zatrudnienia (liczba pracujących na 100 osób w wieku produkcyjnym); (3) liczba podmiotów gospodarczych w REGON na 10 tys. osób w wieku produkcyjnym;
- demografia: (1) współczynnik starości demograficznej (odsetek ludności w wieku 65+); (2) współczynnik salda migracji; (3) współczynnik przyrostu naturalnego;
- infrastruktura: (1) gęstość sieci kanalizacyjnej (długość sieci na 1 km²); (2) odsetek ludności korzystającej z oczyszczalni ścieków; (3) zasoby mieszkaniowe na 1 tys. mieszkańców; (4) mieszkania oddane do użytkowania na 10 tys. mieszkańców; (5) udział wydatków inwestycyjnych w łącznych wydatkach budżetów gmin i miast na prawach powiatu².

W kolejnym kroku, wykorzystując założenia opisanej wcześniej metody odległości od wzorca, dla każdej z kategorii rozwoju wyznaczono wskaźnik nazwany subsyntetycznym. Z kolei wskaźniki subsyntetyczne posłużyły jako zmienne diagnostyczne do wyliczenia ostatecznego miernika syntetycznego. Procedurę przeprowadzono dla danych z roku 1999 oraz 2015. Dodatkowo określono dynamikę badanych zjawisk w okresie 1999-2015. W tym celu jako zmienne wejściowe wykorzystano indeksy dynamiki finalnej grupy wskaźników (rok 1999 = 100)³.

5. Wyniki badań

W tabeli 1 zestawiono liczbę byłych miast wojewódzkich, które znalazły się na czołowych miejscach rankingów utworzonych na podstawie metody odległości od wzorca w oparciu o dane z 1999 i 2015 roku. Wartości wskaźnika syntetycznego

² W przypadku dwóch ostatnich wskaźników, w celu wyeliminowania przypadkowych wahań rocznych, posłużono się uśrednionymi wartościami pięcioletnimi.

³ Ze względu na brak możliwości obliczenia indeksów dynamiki dla współczynników salda migracji i przyrostu naturalnego (co wynikało z ujemnych wartości charakteryzujących część badanych miast) w analizie dynamicznej zmienne te zastąpiono indeksem dynamiki ogólnej liczby mieszkańców w latach 1999-2015, reprezentującym zjawisko będące efektem ruchu naturalnego i wędrownego ludności.

z 1999 roku sytuowały jedno miasto postwojewódzkie w pierwszej piątce rankingu, cztery w pierwszej dziesiątce i osiem w pierwszej osiemnastce. Ranking przeprowadzony na analogicznych danych z 2015 roku uwidocznił straty pozycji opisywanych miast – w pierwszej piątce znalazły się wyłącznie aktualne stolice województw, w pierwszej dziesiątce pozostało tylko jedno byłe miasto wojewódzkie, a w pierwszej osiemnastce – tylko trzy.

W każdej z wyróżnionych kategorii widoczne były zmiany pozycji miast postwojewódzkich, polegające na spadkach w rankingach na rzecz miast, które po 1999 roku utrzymały status wojewódzki. Najbardziej liczna utrata pozycji zauważalna była w przypadku wskaźnika subsyntetycznego – zainwestowanie infrastrukturalne. O ile w 1999 roku dwa z byłych miast wojewódzkich znajdowały się w pierwszej piątce rankingu, siedem w pierwszej dziesiątce i aż 14 w pierwszej osiemnastce, to w 2015 roku w pierwszej dziesiątce utrzymało się już tylko jedno miasto, a w osiemnastce tylko cztery. Z kolei najmniej wyraźne zmiany (choć również wskazujące na spadki w rankingu) dotyczyły sytuacji demograficznej – jedno z czterech miast utrzymało się w pierwszej piątce, z siedmiu w pierwszej dziesiątce pozostało sześć, a dwanaście miast z pierwszej osiemnastki stopniało do ośmiu.

Tabela 1. Liczba byłych miast wojewódzkich na czołowych miejscach rankingów utworzonych na podstawie metody odległości od wzorca

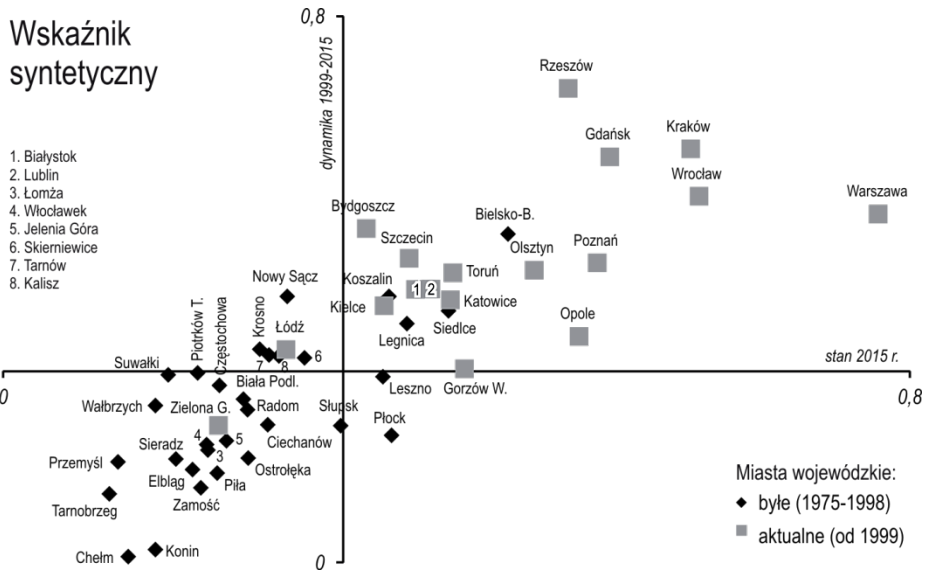
Liczba byłych miast wojewódzkich według rankingu w:	Gospodarka lokalna		Sytuacja demograficzna		Zainwestowanie infrastrukturalne		Wskaźnik syntetyczny	
	1999	2015	1999	2015	1999	2015	1999	2015
Pierwszej piątce	0	0	4	1	2	0	1	0
Pierwszej dziesiątce	2	1	7	6	7	1	4	1
Pierwszej osiemnastce	6	4	12	8	14	4	8	3

Źródło: opracowanie własne.

Dalszą część wyników badań przedstawiono w formie wykresu typologicznego, którego osie odnosiły się do poziomu (stanu w 2015 roku) i dynamiki (1999-2015) rozwoju badanych miast (por. rys. 1). Średnie arytmetyczne wskaźników syntetycznych (stanu i dynamiki) posłużyły jako wartości graniczne podczas wydzielenia poszczególnych klas (typów miast).

W pierwszej ćwiartce wykresu, wyznaczającej typ miast o wysokim poziomie i dynamice rozwoju, znalazły się głównie miasta, które w wyniku reformy z 1999 roku utrzymały rangę wojewódzką. Spośród byłych stolic województw do omawianego typu zakwalifikowały się tylko Bielsko-Biała, Koszalin, Siedlce i Legnica. Natomiast największa część miast postwojewódzkich (20 z 31 miast) wchodziła w skład trzeciej ćwiartki wykresu typologicznego, czyli reprezentowała typ miast o poniżej przeciętnych parametrach w zakresie poziomu i dynamiki rozwoju.

Przeprowadzone badania wskazały, że byłe miasta wojewódzkie znajdują się w gorszej sytuacji rozwojowej w stosunku do miast, które w wyniku reformy samo-

Rys. 1. Typologia byłych i aktualnych miast wojewódzkich – wskaźnik syntetyczny rozwoju

Źródło: opracowanie własne.

z rządowej z 1999 roku zachowały status ośrodka wojewódzkiego. Przewaga aktualnych stolic województw wynikała przede wszystkim z wyższego poziomu i dynamiki rozwoju infrastrukturalnego oraz gospodarczego. Znacznie lepiej na tle obecnych miast wojewódzkich wypadają były stolice w kategorii rozwoju demograficznego.

Dominację obecnych miast wojewódzkich w kolejnych latach może potęgować stosunkowo niższa dynamika rozwoju w grupie byłych stolic. Utrzymanie tej tendencji prowadzić będzie do pogłębiania opóźnień rozwojowych i rosnących różnic w poziomie rozwoju w badanych miastach.

6. Zakończenie

Uzyskane wyniki badań pozwalają pozytywnie zweryfikować hipotezę postawioną we wstępie artykułu. Ranga wojewódzka może przekładać się na wymierne korzyści (których efekty odzwierciedlają wartości wskaźników wykorzystanych w analizie), a co za tym idzie – stanowić istotny czynnik rozwoju miast. Nie oznacza to, że stosunkowo szybszy rozwój aktualne stolice województw zawdzięczają wyłącznie statusowi administracyjnemu miasta. Z pewnością występują inne, równie ważne, czynniki różnicujące koniunkturę pomiędzy analizowanymi grupami miast.

Wpływ utarty statusu ośrodka wojewódzkiego na rozwój społeczno-gospodarczy miast wymaga zatem dalszych, pogłębionych badań. Potrzeba ta wydaje się

ważna z poznawczego punktu widzenia, gdyż publikowane dotychczas prace, dotyczące podobnej tematyki, nie do końca potwierdzają obserwacje i prawidłowości płynące z przeprowadzonej analizy [por. Komorowski 2012; Krysiński 2013; Kurniewicz i Swianiewicz 2016]. Niniejsza praca może być traktowana jako głos w dyskusji i przyczynek do pełniejszego wyjaśnienia zależności określonych w tytule.

Literatura

- Bagiński E., 1988, *Fenomen nowych miast wojewódzkich w sieci osiedleńczej kraju*, [w:] Jałowiecki B., Kaltenberg-Kwiatkowska E. (red.), *Procesy urbanizacji i przekształcenia miast w Polsce*, Ossolineum, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź, s. 75-90.
- Blažek J., Uhlř D., 2011, *Teorie regionálního rozvoje: nástin, kritika, klasifikace*, Karolinum, Praha.
- Dascher K., 2000, *Are politics and geography related?: Evidence from a cross-section of capital cities*, *Public Choice*, vol. 105, iss. 3/4, s. 373-392.
- Dziemianowicz W., 2000, *Byłe stolice województw w rok po reformie, ekspertyza przygotowana na zlecenie Polskiej Agencji Rozwoju Regionalnego*, Warszawa.
- Grabiński T., 1991, *Podstawy informacyjne ekonometrii przestrzennej*, [w:] Zeliaš A. (red.), *Ekonomia przestrzenna*, PWE, Warszawa, s. 26-38.
- Hellwig Z., 1968, *Zastosowanie metody taksonomicznej do typologicznego podziału krajów ze względu na poziom ich rozwoju oraz zasoby i strukturę wykwalifikowanych kadr*, *Przegląd Statystyczny*, nr 4, s. 307-327.
- Kaczmarek T., 1996, *Rola funkcji administracyjnych w rozwoju średnich miast Wielkopolski (Gniezno, Kalisz, Konin, Leszno, Ostrów Wlkp., Piła)*, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań.
- Komorowski J.W., 2012, *Miasta wojewódzkie a miasta postwojewódzkie w Polsce – zróżnicowanie i zmiany poziomu gospodarczego w pierwszej dekadzie XXI wieku*, *Studia Miejskie*, nr 8, s. 9-23.
- Krysiński D., 2013, *Wszystko co złe, to reforma. O utracie statusu miasta wojewódzkiego w dyskursie kaliszczan*, *Przegląd Socjologiczny*, nr LXII/4, s. 25-42.
- Krysiński D., 2015, *Status wojewódzki miasta jako czynnik wzrostu w dobie postindustrialnej*, *Acta Universitatis Lodzianensis, Folia Sociologica*, nr 52, s. 27-44.
- Kurniewicz A., Swianiewicz P., 2016, *Ból fantomowy czy realna strata? Wpływ utraty statusu stolicy województwa na rozwój gospodarki lokalnej i miejsce w hierarchii systemu osadniczego*, *Prace i Studia Geograficzne*, t. 61, nr 2, s. 25-50.
- Liszewski S., 1992, *Funkcja administracyjna miast jako przedmiot badań geograficznych*, [w:] *Funkcja administracyjna miast*, *Acta Universitatis Lodzianensis, Folia Geographica*, nr 17, s. 249-260.
- Liszewski S., Maik W., 2000, *Wielka encyklopedia geografii świata, tom XIX: Osadnictwo*, Wydawnictwo Kurpisz, Poznań.
- Łukomska J., 2011, *Byłe stolice województw 10 lat po reformie*, [w:] Dziemianowicz W., Szlachta J., Szmigiel-Rawska K. (red.), *Subregionalne bieguny wzrostu*, Uniwersytet Warszawski, Wydział Geografii i Studiów Regionalnych, Warszawa, s. 59-70.
- Panek T., Zwierzchowski J., 2013, *Statystyczne metody wielowymiarowej analizy porównawczej. Teoria i zastosowania*, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa.
- Parysek J.J., 2001, *Podstawy gospodarki lokalnej*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań.
- Parysek J.J., Wojtasiewicz L., 1979, *Metody analizy regionalnej i metody planowania regionalnego*, *Studia KPZK PAN*, t. LXIX, PWN, Warszawa.
- Preston R.E., 1992, *Christaller's research on the geography of administrative areas*, *Progress in Human Geography*, no. 16, s. 523-539.

- Sokołowski D., 2006, *Funkcje centralne i hierarchia funkcjonalna miast w Polsce*, Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń.
- Sokołowski D., 2011, *Centralność większych miast Polski. Rola czynnika administracyjnego i globalizacji*, [w:] Namyślak B. (red.), *Przekształcenia regionalnych struktur funkcjonalno-przestrzennych*, 2, Rozprawy Naukowe IGiRR Uniwersytetu Wrocławskiego, nr 20, Wrocław, s. 11-23.
- Suliborski A., 2012, *Funkcje miast*, [w:] Liszewski S. (red.), *Geografia urbanistyczna*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, s. 255-302.
- Szymańska D., 2013, *Geografia osadnictwa*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Szymańska W., 2015, *The role of the administrative functions in the development of the city in Poland (by example of degraded towns)*, [w:] Szymańska W. (red.), *Regional Development and Public Administration in the Context of General Tendencies of XXI century*, Publishing House ADNDU, Słupsk-Kharkiw, s. 5-18.
- Wilk W., 2004, *The effect of changes in administrative division on the economic position of the largest cities in Poland*, *Miscellanea Geographica*, vol. 11, s. 241-247.
- Zagożdżon A., 1988, *Osadnictwo – trwałość i zmienność*, [w:] Jałowicki B., Kaltenberg-Kwiatkowska E. (red.), *Procesy urbanizacji i przekształcenia miast w Polsce*, Ossolineum, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź, s. 57-74.